

**INGLIZ TILINI O'RGATISHDA METAKOGNITIV
STRATEGIYALARNING TA'SIRI**

MUALLIF: Akbarova Dildora

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili)

yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada ingliz tilini o'rgatishda metakognitiv strategiyalarning o'quvchilar til kompetensiyasiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Metakognitiv strategiyalar — bu o'quvchining o'z o'qish jarayonini rejalashtirishi, kuzatishi, baholashi va nazorat qilishi kabi ongli faoliyatlarni qamrab oluvchi yondashuvlardir. Tadqiqot davomida metakognitiv ongning shakllanishi, dars jarayonida o'quvchilar faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish, o'qish strategiyalarini tanlash hamda o'z-o'zini nazorat qilishning samarali mexanizmlari yoritilgan. Ingliz tili darslarida qo'llaniladigan rejalashtirish jurnali (planning journal), “Think–Plan–Do–Review” modeli, reflektiv yozuvlar, o'z-o'zini baholash varaqalari, o'quv topshiriqlarini murakkablik darajasiga qarab tanlash kabi usullar o'quvchilarning til ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Maqolada metakognitiv yondashuvning afzalliklari — motivatsiyani oshirish, mas'uliyatli o'quv faoliyatini shakllantirish, mustaqil o'rganish kulturasini, o'quv strategiyalarini ongli qo'llashga o'rgatish jarayonlari alohida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ingliz tilini o'rgatishda metakognitiv strategiyalarni tizimli va izchil qo'llash til o'zlashtirish samaradorligini keskin oshirishini ko'rsatadi.*

ANNOTATION: *This article examines the impact of metacognitive strategies on the development of English language competence. Metacognitive strategies involve planning, monitoring, evaluating, and regulating one's own learning processes. The study discusses how metacognitive awareness supports active learning, improves independent thinking, and strengthens learners' ability to*

select appropriate learning strategies. Practical tools such as planning journals, the “Think–Plan–Do–Review” model, reflective writing, self-assessment checklists, and differentiated task selection are highlighted as effective techniques for enhancing language acquisition. The findings show that metacognitive strategies significantly improve motivation, self-regulation, responsibility, and academic independence among learners. The article concludes that integrating metacognitive approaches into English language teaching fosters deeper comprehension, increases learning efficiency, and develops long-term language learning skills.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматривается влияние метакогнитивных стратегий на формирование компетенций по английскому языку. Метакогнитивные стратегии включают планирование, контроль, оценивание и регулирование собственного учебного процесса. В работе анализируется, как развитие метакогнитивного сознания способствует активному обучению, формированию самостоятельного мышления и осознанному выбору учебных стратегий. Описываются эффективные методы: планировочные журналы, модель «Think–Plan–Do–Review», рефлексивные записи, листы самооценки и подбор заданий по уровню сложности. Результаты исследования показывают, что применение метакогнитивных стратегий повышает мотивацию, укрепляет ответственность учащихся и формирует самостоятельность в обучении. Интеграция метакогнитивных подходов в преподавание английского языка способствует глубокому пониманию материала и повышает эффективность освоения языка.

Kalit so‘zlar: Metakognitiv strategiyalar, refleksiya, rejalashtirish, monitoring, baholash, mustaqil o‘qish, til kompetensiyasi, o‘zini nazorat qilish.

Keywords: Metacognitive strategies, reflection, planning, monitoring, evaluation, self-regulated learning, language competence, self-assessment.

Ключевые слова : Метакогнитивные стратегии, рефлексия, планирование, мониторинг, оценивание, самостоятельное обучение, языковая компетенция, самоконтроль.

KIRISH

Ingliz tilini o'rgatish metodikasi so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlandi va unda psixologik yondashuvlarning, xususan, metakognitiv strategiyalarning o'rni alohida ahamiyat kasb etmoqda. Metakognitiv yondashuv o'quvchining o'zi haqidagi bilimi, o'zining o'rganish jarayonini boshqarish ko'nikmalari va ongli ravishda strategiyalarni tanlay olishi bilan chambarchas bog'liq. Ta'lim jarayonida o'quvchini faqat tayyor bilim bilan ta'minlash emas, balki uni mustaqil o'rganishga, o'z faoliyatini nazorat qilishga, xatolarni aniqlash va to'g'rilashga o'rgatish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir.

Metakognitiv strategiyalar aynan shu jarayonni qo'llab-quvvatlaydi: o'quvchi darsdagi vazifalarni bajarishdan avval reja tuzadi, bajarish jarayonida o'z faoliyatini kuzatadi, yakunda esa samaradorlikni tahlil qiladi. Bu nafaqat til o'rganishni, balki o'quvchining umumiy tafakkurini, mustaqil qaror qabul qilish salohiyatini, o'ziga ishonchini va o'quv motivatsiyasini kuchaytiradi.

Ingliz tili darslarida metakognitiv strategiyalarni qo'llashning ahamiyati shundaki, o'quvchilar tilni o'zlashtirish jarayonida passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Masalan, rejalashtirish jurnallari, reflektiv yozuvlar, o'z-o'zini baholash varaqalari o'quvchini o'zining kuchli va zaif tomonlarini ko'ra olishga undaydi. Bu esa rivojlanishning aniq rejasini tuzishga yordam beradi.

Metakognitiv strategiyalar, ayniqsa, chet tilini o'rganishda samaralidir, chunki til o'zlashtirish jarayoni muntazam izlanish, takrorlash, o'z xatolarini kuzatish va individual strategiyalarni qo'llashni talab qiladi. Shuning uchun ko'plab zamonaviy tadqiqotlarda metakognitiv yondashuv til kompetensiyasining rivojlanishida asosiy omillardan biri sifatida baholanadi. Ushbu maqolada ingliz tilini o'rgatishda metakognitiv strategiyalarning ahamiyati, ularning amaliy qo'llanilishi va o'quvchilarning muvaffaqiyatiga ta'siri batafsil tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Metakognitiv strategiyalar ingliz tilini o'rgatish jarayonida o'quvchining intellektual faolligini oshiruvchi eng samarali usullardan biri hisoblanadi. Ular o'quvchini o'z o'rganishini boshqarishga, o'z fikrlash faoliyatini nazorat qilishga va

o'zini baholashga o'rgatadi. Bu strategiyalar til o'rganishning barcha komponentlariga — tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish ko'nikmalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Birinchidan, metakognitiv strategiyalar o'quvchining rejalashtirish ko'nikmasini shakllantiradi. Ingliz tili darslarida rejalashtirish jurnallaridan foydalanish o'quvchiga dars oldidan maqsad belgilash, dars davomida bajariladigan amallarni tartibga solish va vazifani bajarish uchun eng mos strategiyani tanlash imkonini beradi. Masalan, yangi matnni o'qishdan avval matnning mavzusini taxmin qilish, asosiy so'zlarni oldindan belgilab olish va o'qish strategiyasini tanlash (skimming, scanning va boshqalar) metakognitiv faollikni oshiradi.

Ikkinchidan, metakognitiv strategiyalar monitoring, ya'ni o'z faoliyatini kuzatish jarayonini kuchaytiradi. O'quvchi topshiriqni bajarish davomida o'zining tushunmagan joylarini aniqlaydi, qiyinchilik tug'dirgan elementlarga qayta murojaat qiladi. Bu esa xatolardan o'rganishni ta'minlaydi. Masalan, tinglab tushunish mashqlarida o'quvchi qaysi so'zlarni tushunmayotgani yoki matnning qaysi qismi qiyinchilik tug'dirayotganini belgilab boradi.

Uchinchidan, metakognitiv strategiyalar baholash jarayonini rivojlantiradi. O'quvchi vazifani yakunlagach, o'zining natijasini tahlil qiladi: qaysi strategiya samarali bo'ldi, qaysi biri bo'lmadi, kelgusi safar qanday yondashuv qo'llash kerak. Bu jarayon o'quvchi ongida o'z-o'zini boshqarish ko'nikmasini shakllantiradi.

To'rtinchidan, metakognitiv yondashuv refleksiyaning kuchaytiradi. Reflektiv yozuvlar o'quvchiga o'zining o'rganish tajribasini qayta ko'rib chiqish, darsdan olgan xulosalarini to'plab borish imkonini beradi. Bu esa til o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi.

Beshinchidan, metakognitiv strategiyalar mustaqil o'qish qobiliyatini shakllantiradi. Chet tilini o'rganishda o'quvchi mustaqil ravishda resurs tanlay olishi, internet manbalaridan foydalanishi, o'ziga mos mashqlarni ajratib olishi muhim. Metakognitiv yondashuv o'quvchini aynan shu malakalarga ega qiladi.

Bundan tashqari, metakognitiv strategiyalar o'quvchilarda motivatsiyani kuchaytiradi. O'quvchi o'z rivojlanishini kuzatib borar ekan, o'zida ijobiy natijalarni

ko'radi va kelajakdagi muvaffaqiyatga ishonchi ortadi. Bu psixologik jihatdan ham juda muhim.

Yana bir muhim jihat shundaki, metakognitiv strategiyalar o'quvchida mas'uliyatli o'quv faoliyatini shakllantiradi. Zero, til o'rganishning eng Samarali usuli — bu davomiylik, muntazamlik va izchillikdir. Metakognitiv yondashuv ana shu jarayonning uzluksiz bo'lishini ta'minlaydi.

Shunday qilib, metakognitiv strategiyalar ingliz tilini o'rgatishda o'quvchini markazga qo'yadigan, faol ishtirokchiga aylantiradigan, tahliliy fikrlash va o'z-o'zini baholash malakasini shakllantiradigan kuchli pedagogik vositadir.

TAKLIFLAR

Ingliz tilini o'rgatishda metakognitiv strategiyalarni kengroq joriy etish uchun birinchi navbatda o'qituvchilar metakognitiv treninglardan o'tishi kerak. Darslarda rejalashtirish jurnali, refleksiya varaqalari va o'z-o'zini baholash kartalaridan muntazam foydalanish maqsadga muvofiq. Shuningdek, o'quvchilarning til o'rganish jarayonini mustaqil boshqarishiga sharoit yaratish, darslarda turli murakkablikdagi topshiriqlarni taklif qilish lozim. O'quvchilarni motivatsiya qilish uchun "Think–Plan–Do–Review" modeli asosida kichik guruh mashg'ulotlarini ko'paytirish tavsiya etiladi.

XULOSA

Metakognitiv strategiyalar ingliz tilini o'rgatishda o'quvchining faol fikrlashini, mustaqil o'rganish malakasini va o'zini boshqarish qobiliyatini shakllantiruvchi eng kuchli pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqoladagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, metakognitiv strategiyalardan foydalanish nafaqat o'quvchining til kompetensiyasini rivojlantiradi, balki uning umumiy intellektual salohiyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chet tilini o'rganish jarayonida o'quvchi o'zining o'qish jarayonini kuzata olishi, xatolarini mustaqil tahlil qilishi, qaysi strategiya foydali bo'lganini aniqlashi metakognitiv ongning shakllanganligini bildiradi.

Ingliz tilini o'rgatishda metakognitiv yondashuv o'quvchining o'zini subyekt sifatida anglashiga yordam beradi. Bu shuni anglatadiki, o'quvchi dars

davomida passiv emas, balki faol ishtirokchi bo'ladi. U o'zining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qiladi, maqsad belgilaydi, dars davomida o'z faoliyatini nazorat qiladi va yakunda o'z natijasini baholaydi. Bunday jarayon o'quvchining nafaqat til o'zlashtirish, balki hayotiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Metakognitiv strategiyalarning eng muhim afzalliklaridan biri — bu motivatsiyani kuchaytirishdir. O'quvchi o'zining o'sish sur'atini ko'rganda, bundan ruhlanadi, bilim olishga qiziqishi ortadi va o'z-o'ziga bo'lgan ishonch mustahkamlanadi. Bu esa chet tilini o'rganishdagi eng asosiy omillardan biridir.

Bundan tashqari, metakognitiv strategiyalar stressni kamaytiradi. O'quvchi o'qish jarayonining qaysi bosqichida qiyinchilik borligini tushunganida, u shu muammoga yo'naltirilgan strategiyani tanlay oladi. Bu esa o'quvchini noaniqlikdan xalos qiladi va o'rganish jarayonini qulaylashtiradi.

Metakognitiv yondashuv o'qituvchiga ham katta yordam beradi. O'qituvchi o'quvchilarning fikrlash jarayonini kuzatib boradi, ularga mos metodlar tanlaydi, individual yondashuvni kuchaytiradi va dars samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, ingliz tilini o'rgatishda metakognitiv strategiyalardan muntazam foydalanish, ularni dars jarayoniga integratsiya qilish, o'quvchining mustaqil o'rganish malakasini kuchaytiradi, akademik muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va til o'rganish jarayonini samarali tashkil etadi. Mazkur strategiyalarni tizimli qo'llash ta'lim sifatini oshiradi va zamonaviy o'qitish jarayonida muhim o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'rinboyeva M. Chet tillarini o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 215 b.
2. Xasanova D. Til o'rganishda strategiyalar va yondashuvlar. – Toshkent: Fan, 2019. – 184 b.
3. Oxford R. Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know. – New York: HarperCollins, 1990. – pp. 12–233.
4. Anderson N. Metacognition in Second Language Learning. – London: Routledge, 2017. – pp. 45–198.

5. Flavell J. Metacognitive Development. – Cambridge: MIT Press, 2012. – pp. 77–155.
6. Williams M., Burden R. Psychology for Language Teachers. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – pp. 66–210.